

В. ТРОФИМЕНКО

*доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

УДК 343.1

Кримінальна процесуальна форма як соціально-правова цінність

Дослідження різних аспектів порядку здійснення кримінального провадження так чи інакше пов'язане із дослідженням процесуальної форми і її диференціацією, що обумовлено значущістю та фундаментальним характером цих понять для процесуальної науки. Багатоаспектність значення кримінальної процесуальної форми обумовлює актуальність звернення до наукового аналізу цього питання, а також розмежування форми і формалізму в кримінальному процесі як протилежних за своєю сутністю явищ. Значення процесуальної форми як соціальної цінності полягає в тому, що: 1) вона виступає необхідним правовим інструментом вирішення завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 КПК України; 2) забезпечує єдність слідчо-прокурорської та судової практики; 3) забезпечує захист прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, інтересів суспільства та держави; 4) вона є результатом гармонізації чинного законодавства України з європейськими стандартами у галузі захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, їх імплементації у внутрішні правові механізми.

Ключові слова: процесуальна форма, кримінальне провадження, соціальна цінність, правові гарантії, диференціація.

Поняття процесуальної форми належить до фундаментальних у кримінальній процесуальній теорії, яке, незважаючи на виняткову роль та значення в юридичному процесі, залишається недостатньо розробленим як на рівні

доктрини, так і законодавчого закріплення. Крім того, питання, що належать до процесуальної форми, традиційно мають дискусійний характер. Це пояснюється тим, що дослідження різних аспектів порядку здійснення кримі-

нального провадження так чи інакше пов'язане із дослідженням процесуальної форми і її диференціацією, що обумовлено значущістю та фундаментальним характером цих понять для процесуальної науки.

Їх наукова розробка має здійснюватися з урахуванням значення кримінальної процесуальної форми для вирішення завдань кримінального провадження, захисту прав і свобод всіх його учасників, впорядкування процедур його здійснення з метою вирішення поставлених завдань в оптимальні строки із найменшими ресурсними затратами.

Багатоаспектність значення кримінальної процесуальної форми обумовлює актуальність звернення до наукового аналізу цього питання, а також розмежування форми і формалізму в кримінальному процесі як протилежних за своєю сутністю явищ. Ці питання є предметом наукового пошуку ще з часів судової реформи 1864 р., розробники якої сформулювали підходи до їх вирішення, що і в сучасних умовах не втратили своєї актуальності, а навпаки, заслуговують на відтворення і врахування. Зокрема, в роботах М. В. Давидова, А. Ф. Коні, М. М. Розіна, І. Я. Фойницького та інших видатних вчених того часу проаналізовано сутність і значення кримінальної процесуальної форми, звернено увагу на її відмінності від формалізму в кримінальному процесі та негативні наслідки останнього.

Процесуальна форма є невід'ємною стороною кримінального судочинства, оскільки являє собою правову форму діяльності органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокурора, слідчого судді та суду, а також

осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Її значення досить детально проаналізоване М. Л. Якубом, який виділив такі його аспекти: процесуальна форма забезпечує умови послідовного здійснення демократичних принципів кримінального судочинства; вона створює стабільний, юридично визначений режим провадження по кримінальних справах [1, с. 101–108]; містить умови, які спрямовані на забезпечення активності правоохоронних органів; містить гарантії прав і законних інтересів громадян; створює умови, що забезпечують повноту, всебічність та об'єктивність дослідження обставин справи; включає засоби, що забезпечують можливість з'ясування в процесі провадження по кримінальній справі причин та умов вчинення злочину та вжиття заходів, спрямованих на попередження їх вчинення; має важливе значення для авторитету суду й переконливості його рішень [2, с. 12].

Вказані аспекти значення кримінальної процесуальної форми, особливо ті, що полягають у створенні найбільш доцільних умов і порядку ведення провадження, гарантуванні прав і свобод учасників кримінального провадження, дозволяють вести мову про її правову цінність.

Утім не можна не брати до уваги й те, що процесуальна форма відображає відносини між особою і державою у сфері кримінального судочинства. Це обумовлює потребу виділення значення процесуальної форми і як соціальної цінності, яка перш за все знаходить прояв у соціальній затребуваності кримінального провадження, що здійснюється у формі, спрямованій на вирішення

його завдань, зокрема, захист прав і законних інтересів його учасників, інтересів суспільства та держави. При цьому необхідно відзначити, що для вирішення цих завдань допускаються лише ті процесуальні засоби, які узгоджуються з правами та законними інтересами особи, містять гарантії від незаконного втручання, фізичного або психічного тиску, застосування засобів, які принижують честь і гідність. У процесуальній формі, як зазначав Ю. М. Грошевий, знаходять вираз правові гарантії здійснення законності в судовій діяльності, повного, об'єктивного та всебічного розгляду справи, охорони прав і законних інтересів людини, належного застосування норм матеріального права [3, с. 103].

За словами І. Я. Фойницького, саме в галузі кримінального права і кримінального процесу знаходяться межі для вторгнення держави до галузі особистої свободи громадян [4, с. 586–587]. Ця обставина була покладена в основу відомого вислову, відповідно до якого «історія свободи – це історія процесуальних гарантій» [5, с. 219]. Зважаючи на це, центральною характеристикою кримінальної процесуальної форми, як правильно зазначає І. Б. Михайловська, є положення обвинуваченого і засоби, які можуть бути використані для встановлення його винуватості. Пріоритет захисту особи від необгрунтованого засудження, а також самоцінність процесуальної форми (тобто вимога дотримуватися норми кримінально-процесуального закону) виступають обмежувачами засобів розкриття злочину і засудження особи, винуватої у його вчиненні. На підставі

цього прийняте в радянській юридичній літературі абсолютне протиставлення матеріальної істини (тобто такої, що відображає факти, які мали місце в об'єктивній дійсності) істині формальній, що відображає тільки ті відомості, які мають належну процесуальну форму, далеко не так безспірно, як це може здаватися на перший погляд [6, с. 115]. За висловом М. М. Розіна, змагальному процесу не може бути притаманне обмежене прагнення до матеріальної істини. Принцип, яким керується суд у змагальному процесі, є принципом не матеріальної, а юридичної істини, який більш правильно називати принципом доведеності обвинувачення [7, с. 303].

Юридична істина має місце там, де нормативна модель кримінального процесу включає такі елементи, як презумпції, угоди, спрощені й скорочені процедури. У такій моделі застосування ітеративних процедур допускається лише у виняткових випадках, а суд позбавлено можливостей перебирати на себе функцію обвинувачення, збираючи докази і усуваючи неповноту досудового розслідування. Указані елементи притаманні кримінальній процесуальній формі, що передбачена чинним КПК України.

Будучи складовою частиною моделі (типу) кримінального процесу, процесуальна форма, таким чином, визначає його вид. У теорії кримінального процесу виділяють три його форми, які в літературі називають типами, чи моделями, – інквізиційний (розшуковий, слідчий, слідчо-розшуковий); змагальний (обвинувальний та позовний) і змішаний (слідчо-судовий, континентальний). Останній поділяється на два

види – процес, в якому досудове розслідування будеться виключно на інквізиційних засадах, а судові стадії – на змагальних, та процес, у якому на досудовому провадженні допускаються елементи змагальності [8, с. 9–12]. Участь захисника під час досудового розслідування, розгляд низки процесуальних питань слідчим суддею в умовах змагальної процедури, можливість оскарження до слідчого судді рішень, дій та бездіяльності слідчого і прокурора є елементами чинної кримінальної процесуальної форми, що дають підстави характеризувати кримінальний процес України як змішаний, у якому на досудовому провадженні допускаються елементи змагальності.

Більшість процесуалістів із часів судової реформи 1864 р. як критерій для виокремлення історичних типів кримінального процесу застосовують розмежування процесуальних функцій основних суб'єктів – обвинувачення, захисту та суду. Проте особливий інтерес у контексті даного дослідження викликає підхід А. Ф. Коні, який класифікував історичні типи кримінального процесу, виходячи із принципу оцінки доказів і дослідження них суддею. Видатний вчений виділяв п'ять етапів розвитку правосуддя: 1) свобода внутрішнього переконання судді при обмеженому колі доказів (античний та Давній світ); 2) непотрібність внутрішнього переконання при пануванні ордалій (раннє Середньовіччя, ранній феодалізм); 3) упередженість внутрішнього переконання при пануванні догм християнської церкви (розквіт Середньовіччя); 4) зв'язаність внутрішнього переконання при теорії формальних

доказів (пізнє Середньовіччя, абсолютизм); 5) свобода внутрішнього переконання Новітнього часу [9, с. 80–82]. Саме свобода оцінки доказів, що ґрунтується на внутрішньому переконанні судді, заборона використання доказів, які отримані незаконним шляхом, створюють належне підґрунтя для вирішення кримінально-правового конфлікту у спосіб, що забезпечує захист прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого рішення.

Запровадження в КПК України правил визнання доказів недопустимими, закріплення положення про те, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87), свідчать про пріоритетність процесуальної форми доказів щодо їх змістовної характеристики, що обумовлено соціальною значущістю тих цінностей, на охорону яких спрямовані вказані нормативні приписи.

Кримінальна процесуальна форма виступає необхідним правовим інструментом вирішення завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 КПК України. З огляду на це не можна не погодитися з тезою про те, що «можна уявити собі розслідування і судовий розгляд, які призвели до відшукання істини без дотримання процесуальних форм. Але в такому випадку порушу-

ються права громадян, зокрема, право обвинуваченого на захист, право свідка не відповідати на запитання, що викривають його у вчиненні злочину, право учасників процесу на ознайомлення з матеріалами справи після закінчення розслідування і заявлення клопотань тощо. При наявності таких порушень ставиться під сумнів і твердження слідчого та суду, що їм вдалося встановити істину» [10, с. 8].

Соціальна цінність кримінальної процесуальної форми полягає також і в тому, що передбачена чинним законодавством України вона є результатом його гармонізації з європейськими стандартами у галузі захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, їх імплементації у внутрішні правові механізми. Прикладом цього є розширення судового контролю під час досудового розслідування і нормативне регулювання порядку здійснення провадження щодо вирішення слідчим суддею питань, які віднесено до його компетенції; забезпечення участі захисника з моменту набуття особою статусу підозрюваного; впровадження консенсуальних процедур, що суттєво підвищують роль потерпілого у кримінальному провадженні, тощо.

Значення процесуальної форми як соціальної цінності, уявляється, полягає також і в тому, що вона забезпечує єдність слідчо-прокурорської та судової практики, що, у свою чергу, створює необхідні умови для реалізації засади рівності всіх перед законом і судом. Крім того, процесуальна форма відображає гносеологічні і психологічні закономірності й досягнення правозастосовної практики, втілює напрацьовані

наукою і практикою найбільш ефективні засоби вирішення завдань кримінального провадження, що обумовлено її призначенням щодо забезпечення оптимальних умов здійснення кримінального судочинства.

Якщо процесуальна форма, безумовно, являє собою правову і соціальну цінність, то формалізм у сфері кримінального процесу має наслідки негативного характеру, а тому й недопустимим є отождолення цих понять. На це звертали увагу дослідники цієї проблематики ще наприкінці XIX ст. М. В. Давидов, розглядаючи значення форми у пореформеному кримінальному процесі, справедливо вказував, що виконання формальностей без усвідомлення їх мети і значення, а тільки тому, що вони існують, призведе до формалізму – явищу в судовій практиці вкрай небажаному, оскільки ним би закривалася головна мета процесу і сама форма, її виконання уявлялася б кінцевим завданням. Свій висновок він досить вдало продемонстрував таким прикладом: судовому слідчому треба провести освідування жінки, в якому відповідно до закону мають брати участь як поняті заміжні жінки, але таких у даний час і в даному місці немає, а є лише незаміжня. З цієї причини не слід відкладати огляд, а необхідно провести його, відійшовши від вказаної в законі форми. Таким чином, на думку цього автора, яка не втратила своєї актуальності і на сучасному етапі, одні процедурні вимоги за певних умов можуть бути порушені, відхилення ж від інших було б згубним для справи [11]. Досліджуючи загальні властивості процесуальної форми, М. Л. Якуб обґрунтовано зазначав, що процесуальна форма –

засіб досягнення мети судочинства, але не самоціль. «Будь-яке надання форми значення не засобу, а мети судової діяльності, – зазначав ще професор Случевський, перекинувши судову процедуру і легко може потягти за собою вельми небажані для судових інтересів наслідки». Вимоги раціональності і простоти процесуальних форм означають, що вони повинні бути вільні від непотрібних, пустих формальностей, тобто від таких форм і процедур, у яких немає потреби ані з точки зору завдань процесу, ані його демократичних принципів [2, с. 25].

Проблема співвідношення форми і формалізму, встановлення чіткої межі між ними залишається надзвичайно актуальною й в умовах сьогодення. Уявляється, що відхилення від передбаченої законом процесуальної форми за наявності до того відповідних підстав може мати місце за умови, що у такий спосіб не будуть порушені права і законні інтереси учасників кримінального провадження. Більше того, таке відхилення у деяких випадках може бути спрямоване саме на вирішення завдань кримінального провадження.

Будь-яка процедура завжди пов'язана із певним набором формальностей, які мають на меті забезпечити гарантії її учасникам. Досить часто формалізація процедури отримує негативну оцінку через складність застосування, відсутність певної свободи поведінки, обмеження розсуду правозастосовника тощо.

Формальності, передбачені кримінальним процесуальним законом, як зазначає Л. М. Лобойко, утворюють зміст як процесуальної форми, так і процесуального формалізму. Тому і ті,

й інші стають обов'язковим елементом кримінальної процесуальної діяльності. Отже, формалізм у діяльність слідчого, прокурора і судді закладає у норми права законодавець [12, с. 42]. Розглядаючи формалізм як одну з підстав реформування кримінально-процесуального законодавства України, Л. М. Лобойко вказує, що кримінально-процесуальна форма, активно розроблювана в радянський період розвитку теорії кримінального процесу, виконала своє функціональне призначення: забезпечити однаманітність провадження у кримінальних справах всіма органами досудового розслідування, прокуратури і суду. Працівники останніх у перші роки радянської влади часто не мали юридичної освіти, а тому для них прямо у законі необхідно було виписувати у деталях всі подробиці кримінально-процесуальної діяльності. У наш час, коли працівники органів дізнання, слідства, не говорячи вже про прокурорів та суддів, мають вищу юридичну освіту, деталізація процесуальної форми стає лише на заваді провадження [12, с. 42, 43].

Із цих позицій процесуальна форма постійно еволюціонує, вона потребує удосконалення, впровадження нових правил та інститутів, які є найбільш доцільними з точки зору вирішення завдань кримінального судочинства, захисту прав і законних інтересів суб'єктів кримінальних процесуальних відносин, інтересів суспільства та держави.

Новітнє кримінальне процесуальне законодавство України містить низку прикладів еволюції процесуальної форми у напрямі її спрощення, впровадження процедур, які меншою мірою обтяжені формальностями та обрядністю,

що притаманні загальному порядку здійснення кримінального провадження. До таких, зокрема, можна віднести провадження на підставі угод, скорочений судовий розгляд тощо. Відмовився законодавець і від необхідності неодноразово повторювати ті самі дії, вчинені до і після порушення кримінальної справи (відібрання пояснень та допит, дослідження об'єкта спеціалістом та проведення експертизи), запровадивши інший порядок початку кримінального провадження, що надає можливість зразу ж після реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення в ЄРДР проводити слідчі (розшукові) дії.

Зайвої формалізації позбавлено і порядок фіксації процесуальних дій, на чинну правову модель якого суттєво вплинув також і науково-технічний прогрес, досягнення якого детермінували концептуальні зміни кримінальної процесуальної форми в її окремих сегментах. Незважаючи на новизну багатьох із чинних на цей час порядків застосування технічних засобів, проблема впливу науково-технічного прогресу на процесуальну форму кримінального судочинства не є новою для процесуальної науки. Досліджуючи її багато років тому, М. Л. Якуб обґрунтовано звертав увагу на те, що порядок кримінального судочинства повинен будуватися на науковій основі. У ньому мають бути втілені досягнення науки, реалізовуватися досягнення науково-технічного прогресу, а також багаторічний досвід практичної діяльності слідчих і судових органів держави [2, с. 29]. Втім саме концептуальні зміни процесуальної форми під впливом досягнень науково-техніч-

ного прогресу відбулися під час прийняття нового кримінального процесуального законодавства України.

При цьому слід окремо наголосити, що такі зміни стосуються різних аспектів, а саме: з'явився новий різновид кримінальних процесуальних документів – електронний документ; зазнав змін порядок (процесуальна форма) здійснення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також порядок фіксації ходу окремих процесуальних дій (зокрема, слідчих (розшукових) дій) та етапів кримінального провадження (його стадій) (зокрема, судового розгляду).

Електронним документом, впровадження якого концептуально змінило порядок реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а також перебігу подальшого кримінального провадження, є Єдиний реєстр досудових розслідувань, вимоги до ведення якого передбачені ст. 214 КПК України. Практика застосування цього порядку показала його достатню ефективність, незважаючи на окремі недоліки, що, як уявляється, можуть бути усунуті шляхом доопрацювання самої електронної системи. Проте впровадженням такого порядку забезпечено оперативність початку досудового розслідування, проведення невідкладних слідчих дій, які потребують швидкого реагування з боку слідчого, оперативних підрозділів та прокурора. Прикладом ще одного електронного документа, який стосується саме процесуальної форми кримінального провадження, є, на нашу думку, повістка про виклик, надіслана електронною поштою в порядку ст. 135 КПК України.

Впровадження цього способу виклику учасників кримінального процесу також спрямоване на його прискорення та суттєве спрощення здійснення цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Зміни порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій у результаті розширення застосування технічних засобів фіксації стосуються, зокрема, допиту. Так, відповідно до ч. 2 ст. 104 КПК України, якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

Суттєвих змін зазнав і порядок залучення понятих до участі в слідчих (розшукових) діях, що також обумовлено впровадженням фіксації їх ходу за допомогою технічних засобів. Згідно з ч. 7 ст. 223 КПК України слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (поятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з експертизою, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. При цьому обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Особливо необхідно відмітити проведено допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування в порядку ст. 232 КПК України. Одночасно з цим законодавець надає можливість слідчому, прокурору з метою забезпечення оперативності кримінального провадження провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора. Результатом такого опитування є пояснення особи, які не можуть бути доказами, а в разі необхідності отримання показань від опитаних осіб слідчий, прокурор проводить їх допит.

На окрему увагу в контексті цієї теми заслуговує порядок здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, багато з яких пов'язані саме із застосуванням технічних засобів. Їх модернізація останніми роками надала правоохоронним органам нові можливості щодо розкриття злочину, встановлення особи, яка його вчинила, встановлення її місця знаходження тощо. Йдеться про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, з електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, аудіо-, відеоконтроль місця тощо.

Концептуальною новелою КПК України, яка також безпосередньо стосується зміни процесуальної форми фіксації ходу кримінального провадження, є застосування технічних засобів фіксації судового розгляду, яке фактично замінило протокол судового засідання, спрос-

тило і суттєво прискорило фіксування судового провадження, що відповідно до ст. 107 КПК України є обов'язковим.

Аналіз наведених змін кримінальної процесуальної форми дозволяє дійти висновку про те, що всі вони, будучи детерміновані розвитком науково-технічного прогресу, спрямовані на досягнення єдиної мети – спрощення проведення окремих процесуальних дій, а також їх блоків, які охоплюються межами окремих стадій, прискорення кримінального провадження в цілому, позбавлення кримінального провадження зайвої формалізації. Разом з тим, повертаючись до вищенаведеної наукової позиції стосовно недоцільності деталізації процесуальної форми, вважаємо за потрібне наголосити на тому, що положення кримінального процесуального закону адресовані не тільки особам, які здійснюють кримінальне провадження, а й усім його учасникам, і в першу чергу тим, прав, свобод і інтересів яких стосується кримінальне провадження, а відтак – виникає необхідність їх охорони та захисту. Тому вважаємо за необхідне наголосити, що є зовсім інша сторона формалізації, позитивне значення якої не можна не враховувати, а в окремих випадках саме їй слід надавати переваги. Щодо цього необхідно погодитися з Ж.-Л. Бержелем у тому, що процесуальний формалізм за умови правильного дозування є гарантією якісного правосуддя і оплотом прав за-

хисту проти свавілля суддів [13, с. 565]. Формалізація кримінального процесу, з одного боку, надає можливість його суб'єктам мати чітке уявлення щодо передбаченої законом процедури, можливих рішень органів та осіб, які здійснюють провадження, а з другого – звужує простір для дискреції, вільного розсуду та суб'єктивізму при застосуванні норм права, чим забезпечує прозорість правозастосовної діяльності, дію принципу правової визначеності як одного з найважливіших елементів верховенства права. Разом з тим наявність зайвих формальностей, процедур, які ускладнюють кримінальне провадження, не будучи при цьому об'єктивно необхідними, перешкоджають здійсненню кримінального процесу, реалізації права кожного на справедливий суд, що гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому, безумовно, слушною є позиція Е. М. Мурадян про те, що доступність правосуддя означає відсутність заплутаних і ускладнених судових процедур, а також тяганини і формалізму; доступність правосуддя передбачає заінтересованість судової системи у максималізації звернень, здатність державних судових систем сприяти учасникам судових справ у їхньому користуванні послугами посередників, медіаторів з метою врегулювання спорів і подолання взаємного непорозуміння [14, с. 387].

Список використаних джерел

1. Перлов И. Д. Процессуальный режим рассмотрения уголовных дел на пленумах Верховных судов / И. Д. Перлов // Сов. государство и право. – 1972. – № 1. – С. 101–108.
2. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М. Л. Якуб. – М. : Юрид. лит., 1981. – 144 с.

3. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе / Ю. М. Грошевой. – Харьков : Вища шк., 1979. – 144 с.
4. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – СПб., 1996. – 607 с.
5. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса / А. В. Смирнов. – СПб., 2000. – 320 с.
6. Михайловская И. Б. Социальное назначение уголовной юстиции и цель уголовного процесса / И. Б. Михайловская // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 115.
7. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство / Н. Н. Розин. – СПб., 1914. – 547 с.
8. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2014. – 432 с.
9. Кони А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе / А. Ф. Кони // Избр. тр. и речи. – Тула, 2000. – 638 с.
10. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учебник. – Изд. 3-е / отв. ред. И. Л. Петрухин, И. Б. Михайловская. – М. : Проспект, 2010. – 688 с.
11. Давыдов Н. В. Значение формы в уголовном процессе по Судебным Уставам императора Александра / Н. В. Давыдов // Журнал М-ва юстиции. – 1900. – № 10. – С. 77–89.
12. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Ч. 1. Загальні положення досудового розслідування / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2012. – 288 с.
13. Бергель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бергель. – М. : NOTA-BENE, 2000. – 576 с.
14. Мурадян Э. М. Судебное право / Э. М. Мурадян. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юрид. центр Пресс», 2007. – 575 с.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2014.

Трофименко В. Уголовная процессуальная форма как социально-правовая ценность

Исследование различных аспектов порядка осуществления уголовного производства, так или иначе, связано с изучением процессуальной формы и ее дифференциацией, что обусловлено значимостью и фундаментальным характером данных понятий для процессуальной науки. Многоаспектность значения уголовной процессуальной формы обуславливает актуальность обращения к научному анализу данного вопроса, а также разграничения формы и формализма в уголовном процессе как противоположных по своей сути явлений. Значение процессуальной формы как социальной ценности состоит в том, что она: 1) выступает необходимым правовым инструментом решения задач уголовного судопроизводства, закрепленных в ст. 2 УПК Украины; 2) обеспечивает единство следственно-прокурорской и судебной практики; 3) обеспечивает защиту прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства, интересов общества и государства; 4) является результатом гармонизации действующего законодательства Украины с европейскими стандартами в области защиты прав и свобод человека в сфере уголовного судопроизводства, их имплементации во внутренние правовые механизмы.

Ключевые слова: процессуальная форма, уголовное производство, социальная ценность, правовые гарантии, дифференциация.

Trofimenko V. Criminal Procedural Form as a Socio-legal Value

Criminal Procedure Law provides for the procedure (the order, form) of the proceedings in criminal cases: a sequence of stages and circumstances of the case transition from one stage to another, as well as conditions that characterize a particular stage of proceedings, bases, conditions and procedure of the investigative and judicial actions, content and shape solutions that can be adopted. This order of proceedings in whole or in certain proceedings is called procedural form.

Procedural form is one of the major categories of the criminal procedural science. It is predetermined by the essence of the criminal justice system and its principles. The timely and proper use of criminal law to persons, which have committed a crime, is provided by the proper order of proceedings in criminal matters, as well as provided by the criminal procedural law and couched in legal forms that are designed to promote the truth and enforce the rights and legitimate interests of all participants.

The issues, relating to the procedural form, are traditionally under the discussion. This is because the study of various aspects of the order of criminal proceedings is connected in some way with the research of the procedural form and its differentiation, due to the importance and fundamental nature of these concepts for the procedural science. Multidimensional significance of the criminal procedural form makes the issue of the scientific analysis and delineation of form and formalism in the criminal process as the essentially opposite effects very relevant.

The criminal procedural form a necessary legal instrument of the solving of the criminal procedural objectives, enshrined in Art. 2 of the CPC of Ukraine. The value of the procedural form as a social value lies in the fact that it provides the investigative and prosecutorial unity and litigation, which in turn creates the necessary conditions for the implementation of the principles of equality before the law and the court. The need for the signing out of the meaning of the procedural form as a social value, which, above all, is a manifestation of the social demand for criminal proceedings and is conducted in a manner, aimed at solving its problems, is addressed towards the protection of rights and interests of its members and the interests of society and the state.

The social value of the criminal procedural form lies in the fact that it is provided by the current legislation of Ukraine; it is the result of its harmonization with European standards in the protection of human rights in criminal proceedings, their implementation in the internal legal mechanisms.

Keywords: procedural form, the criminal proceedings, the social value of legal safeguards differentiation.